

Видається з травня 1922 року

№5–6 (1037–1038) • травень–червень • 2016

Головний редактор

Анжеліна ПУГАЧ, к.п.н.

Редакційна колегія:

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО, д.п.н.
(НПУ імені М.П. Драгоманова),
Ірина ДОБРОСКОК, д.п.н. (ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»),
Віталій КУРИЛО, д.п.н., дійсн. член НАПН України (народний депутат України),
Володимир ЛУГОВИЙ, д.п.н., дійсн. член НАПН України (Президія НАПН України),
Ганна ТОКМАНЬ, д.п.н. (ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»),
Ольга ШАПРАН, д.п.н. (ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»)

Громадська рада:

Віктор АНДРУЩЕНКО, Олена БИКОВСЬКА,
Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ, Лілія ГРИНЕВИЧ,
Андрій ГУРЖИЙ, Микола ЄВТУХ,
Юрій ЗАВАЛЕВСЬКИЙ, Василь КРЕМЕНЬ,
Світлана КИРИЛЕНКО, Віктор КОЦУР,
Нелля НИЧКАЛО, Віктор ОГНЕВ'ЮК,
Катерина ТАРАНІК-ТКАЧУК,
Борис ЧИЖЕВСЬКИЙ

Оператор комп'ютерного набору

Зоя ФОЛЕС

Верстальник-дизайнер

Олександр ПУГАЧ

Редакція зберігає за собою право на редагування і скорочення статей. Думки авторів не завжди збігаються з точкою зору редакції. За достовірність фактів, цитат, імен, назв та інших відомостей відповідають автори.

Посилання на публікації «Рідної школи» обов'язкові

Редакція приймає благодійні внески, а також замовлення на випуск тематичного номера, окремого розділу або вміщення реклами за кошти замовника. Наш розрахунковий рахунок №26003216649400 у АТ «УкрСиббанк» м. Харкова, МФО 351005. Код ЄДРПО 36192700.

Контакти редакції – телефон: (044) 229-52-79, (063) 208-74-44, **e-mail:** avpugach@ukr.net

Видруковано з оригінал-макета на ПП «Видавництво «Фенікс», м. Київ–03680, вул. Шутова, 13 б.
Свідоцтво ДК №271 від 07.12.2000 р.

© «Рідна школа», 2016

Журнал входить до Переліку наукових фахових видань України (педагогічні науки).

Наказ МОН України від 13.07.2015 №747

Редакція розглядає рукописи обсягом до 15 сторінок. Вони подаються в електронному варіанті у форматі Word 2010, 2013 та роздруковані на папері у форматі А-4 (кегель – 14, інтервал – 1,5).

Автори статей подають відомості про себе (посада, науковий ступінь, вчене звання, домашня адреса з поштовим індексом, контактні телефони), а також фото (електронний варіант).

Викладення змісту та оформлення статті мають відповідати вимогам до публікацій та фахових видань.

Веб-сторінка: www.ridna-shkola.net.ua

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
протокол №9 від 3 червня 2016 року*

Підписано до друку 10.06.2016. Формат 60x84 1/8.
Папір офсетний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 9,3. Зам. 16-099.

❖ Актуальна тема

- Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО** – Принцип автономії в обґрунтуванні ідеї та світовому досвіді університету 3
- Світлана СИСОЄВА, Ірина РЕГЕЙЛО** – Підготовка докторів філософії у галузі освіти: досвід провідних університетів світу 12

❖ Законодавство в освіті

- Євген КРАСНЯКОВ** – Реформування національної освіти в контексті гарантованого організаційно-фінансового забезпечення 19

❖ Методика. Практика. Експеримент

- Олександр МИТНИК, Інна ТОМАРЖЕВСЬКА** – Профорієнтаційна робота у ЗНЗ як засіб забезпечення успіху в подальшій професійній кар'єрі випускника 25
- Вікторія УШМАРОВА** – Формування готовності вчителів початкової школи в системі неперервної педагогічної освіти до роботи з обдарованими учнями: обґрунтування закономірностей і принципів 30
- Світлана ДОЦЕНКО** – Розвиток творчої уяви учнів початкових класів під час вивчення природничо-математичних дисциплін 34
- Ганна САЗОНЕНКО, Наталія НЕСТЕРЕНКО** – Розвиток та саморозвиток особистості ліцеїста в акнепросторі лицею 40

❖ Педагогічний ретросвіт

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ

- Ганна ІВАНЮК** – Діяльність Софії Русової в царині педагогіки: служіння народу й Україні 46
- Олена ВЕНГЛОВСЬКА** – Організаційно-педагогічна діяльність Софії Русової – громадського діяча, просвітителя, педагога 51
- Алла СІЧКАР** – Діяльнісний підхід до навчання і виховання дітей дошкільного віку в теоретико-практичній спадщині Софії Русової 56
- Євген АНТИПІН** – Софія Русова про наступність у трудовому вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку 61
- Людмила КАЛІНІЧЕНКО** – Ідеї Олександра Скрипченка про формування творчого мислення молодших школярів (друга половина 1950-х – 1980-ті рр.) 66

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ У СПОГАДАХ ЙОГО БУДІВНИЧИХ

- Нінель Калениченко: «Дякую долі за те, що поєднала з педагогікою»
(Записала Наталія ДІЧЕК, завідувач відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України) 72

ПОДІЇ. ЗАХОДИ. ПРЕЗЕНТАЦІЇ

- Анжеліна ПУГАЧ, Поліна ЗАМАСКІНА** – Ідеї профільного навчання у дослідженнях науковців та узагальненнях педагогів-практиків: за підсумками семінару 74
- Анжеліна ПУГАЧ** – Проект «Інтелект України»: у пошуках концептів освіти XXI століття
Репортаж учасника освітянського форуму 78

ПЕРШИЙ СЕРЕД СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ОСВІТЯНСЬКИХ ЧАСОПИСІВ

Видається з травня 1922 року

Шановні освітяни! Продовжується
передплата на періодичні видання 2016 р.

Не забудьте передплатити ваш улюблений часопис.

ПЕРЕДПЛАТА 2016

Передплату можна оформити у будь-якому поштовому відділенні
або на сайті ДП «Преса» www.presa.ua

ІНДЕКС: 74442

Організаційно-педагогічна діяльність Софії Русової – громадського діяча, просвітителя, педагога

Олена ВЕНГЛОВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології
Київського університету імені Бориса Грінченка

На сучасному етапі модернізації освіти України актуалізується проблема пошуку продуктивних ідей, що традиційно склалися в середовищі вітчизняної педагогічної думки та заслуговують на увагу нині. У цьому контексті значний інтерес становить спадщина педагогів кінця XIX – першої половини XX століття. Педагогічна спільнота означеного періоду напрацювала значний ресурс щодо виховання дітей різного віку, в тому числі й дошкільного. До її когорти належить і Софія Федорівна Русова – громадський діяч, просвітитель, педагог.

До вивчення різних аспектів діяльності С.Русової зверталось багато українських науковців. Внесок педагога у розвиток національної школи та виховання відображено у наукових розвідках Л.Березівської [2], Г.Іванюк [6], І.Зайченка [5]. Постать С.Русової як фундатора вітчизняного дошкілля висвітлено у працях Є.Коваленко [8], І.Улюкаєвої [18]. Погляди вченої на зміст, форми, методи навчання і виховання дітей дошкільного віку розкриваються у студіях Є.Антипіна (наступність у трудовому вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку) [1], О.Коваленко (роль іграшки у виховній роботі з дітьми) [7], С.Попиченко (завдання, зміст і форми національного виховання дошкільників) [10], А.Січкара (формування моральних цінностей дітей дошкільного віку з позицій діяльнісного підходу) [15] та ін.

Вивчення історико-педагогічних джерел дало змогу з'ясувати, що організаційно-педагогічна діяльність С.Русової у галузі дошкільного виховання, зважаючи на значний науковий інтерес і практичну значущість, потребує подальших досліджень і узагальнень.

Тож **метою статті** є висвітлення змісту та основних напрямів організаційно-педагогічної діяльності С.Русової, що можуть слугувати продуктивним надбанням для розбудови сучасного українського дошкілля.

У контексті нашого дослідження зазначимо, що С.Русова перебувала біля витоків суспільного дошкільного виховання в Україні. В її теоретико-практичній спадщині знаходимо обґрунтування принципів, змісту, методів, форм виховання дітей дошкільного віку, стратегії розвитку мережі дитячих установ на засадах варіативності (дитячі садки, захистки, майданчики, осередки, притулки); змістово-методичного забезпечення дошкільного виховання на національному ґрунті; змісту й форм підготовки педагогічних кадрів для роботи в дошкільних закладах.

За результатами історико-педагогічних студій з'ясовано, що 1871–1919 рр. були найпродуктивнішими щодо організаційно-педагогічної діяльності С.Русової у галузі дошкільного виховання. Аналіз публікацій педагога та матеріалів, у яких розкриваються особливості її діяльності, дали змогу виокремити напрями діяльності С.Русової в галузі організації суспільного дошкільного виховання в Україні (див. рис.1).

Діяльність Софії Федорівни Русової в окреслених хронологічних межах характеризувалася як організаційним, так і педагогічним змістом. Педагог самостійно відкривала та сприяла відкриттю різних типів дитячих садків, здійснювала просвітницьку роботу щодо популяризації ідей суспільного дошкільного виховання, організувала курси для підготовки вихователів дітей дошкільного віку, була співорганізатором та активним дописувачем першого українського часопису «Світло», а з 1917 року працювала в Міністерстві народної освіти УНР.

Діяльність С.Русової як педагога-практика припала на 70-ті рр. XIX – перші десятиліття XX століття. Вона працювала вихователем у дитячих садках різних міст України (Київ, Полтава, Херсон, Чернігів) [20, арк. 50].

Вивчення історико-педагогічних джерел, матеріалів (програм, звітів, протоколів) із фондів різних архівів дало змогу з'ясувати зміст організаційно-педагогічної діяльності С.Русової. Проаналізуємо деякі виокремлені положення.

Вивчення різних груп джерел, зокрема Фонду С.Русової №3889, дало можливість з'ясувати, що вже з п'ятнадцятирічного віку її зацікавили питання навчання і виховання дітей дошкільного віку. У 1871 році вона разом із сестрою Марією відкрила перший дитячий садок у м. Києві, який став не лише осередком української культури, а й центром формування педагогічного просвітництва. Зміст виховної роботи в ньому будувався на

засадах інтеграції національної культури та досягнень західноєвропейської педагогіки, зокрема ідей Ф.Дістервега, Й.Песталоцці, Ф.Фребеля [17, с. 137]. У С.Русової сформувалося власне бачення моделі дошкільного виховання, що базувалася на національному ґрунті, діяльності дитини, її взаємодії з соціальним оточенням.

Кінець XIX – початок XX століття ознаменувався активними процесами, що відбувалися в культурній та освітній сферах на теренах підросійської України (до 1917) й періоду Української революції (1917–1920). У 1871–1917 роках розвиток дошкільного виховання відбувався за активної участі громадсько-педагогічних товариств. Активним учасником громадсько-педагогічного руху була й С. Русова. Як член Харківського товариства поширення в народі грамотності, Київського товариства грамотності, Петербурзького благодійного товариства та інших громадських товариств, просвітниця відстоювала право дітей усіх станів на отримання освіти, відвідування ними народних шкіл та дитячих садків, опікувалася виданням необхідної літератури задля ліквідації неграмотності серед українського населення.

Педагогічне просвітництво С.Русова здійснювала за допомогою періодичних видань. За свідченням дослідників творчості педагога, зокрема Н.Антонець, Софія Русова співпрацювала з редакціями таких газет і журналів, як «Громадська думка», «Український вестник», «Украинская жизнь», «Вестник воспитания», «Русская школа», «Образование» [17, с. 138, 140]. Однак найбільшу кількість публікацій, у яких актуалізовано проблеми виховання дітей, необхідності створення українського дитячого садка, було розміщено на сторінках першого українського часопису «Світло» (1910–1914). У статті «Дитячий сад на національному ґрунті» («Світло», 1910) педагог зазначала: «Дитячі сади, маючи діло з дуже ніжним матер'ялом, принесуть велику користь тільки тоді, коли вони по зможі будуть

триматися національного ґрунту. Тоді вони не поспують, а збережуть дітей, дадуть пишно розквітчатися усім найкращим думкам і почуттям людини, тоді дитячий сад закладе в своїх вихованцях певне зерно за для розвитку гуманно освіченої людини, що не рве своїх зав'язків з народом, а виростає свідомим сином своєї нації» [12, с. 54]. Ці думки – лейтмотив усієї діяльності С.Русової.

З огляду та проблематику означеного дослідження, значний інтерес становить вивчення праць С.Русової. У таких публікаціях, як «Дитячий сад на національному ґрунті» (1910) [12], «Націоналізація дошкільного виховання» (1912) [13; 14] автор розвиває ідеї гуманної педагогіки, а саме: врахування вікових особливостей та індивідуальних здібностей дітей дошкільного віку; досвіду дитини. Педагог акцентувала увагу на цінностях виховання, необхідності використання вихователями у роботі з дітьми рідної мови, найкращих зразків національної культури, українських звичаїв, традицій, продуктивних видів діяльності. У статті «Дитячий сад на національному ґрунті» педагог обґрунтувала сутність змісту дошкільного виховання: «Рідна мова, рідна поезія, пісня, орнамент – ось ті певні педагогічні засоби, що ними в дитячих садках найкраще виховувалась би селянська дитина, непомітно ширився б її світогляд і закладався б при звичаєння до роботи легкої та приємної» [12, с. 44–54]. Означені положення не втрачають своєї значущості й на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства, у якому рідна мова, історія, культура є ціннісною складовою, до якої необхідно долучати дитину з раннього віку.

Зауважимо, що вперше суспільне дошкільне виховання в Україні було нормативно утверджено Урядом Української Народної Республіки (1917 р.). У цей час було створено Генеральний Секретаріат Освіти Української Центральної Ради, очільником якої став І.Стешенко. До структури Генерального Секретаріату Освіти належав департамент дошкільного виховання та позашкільної освіти, який очолювала Софія Русова [9, с. 146].

Становлення системи освіти в період визвольних змагань в Україні (1917–1921), зокрема дошкільної її ланки, відбувалося в контексті розвитку ідей національної школи. Національна ідея щодо функціонування освіти розглядалася на тлі досягнень європейської педагогічної думки того часу: вільне виховання, дитиноцентризм, діяльність дитини.

Пріоритетним напрямом діяльності Уряду УНР було відкриття українських шкіл, дитячих садків та захистків. Відкриттю таких закладів сприяла С.Русова [3]. Педагог була

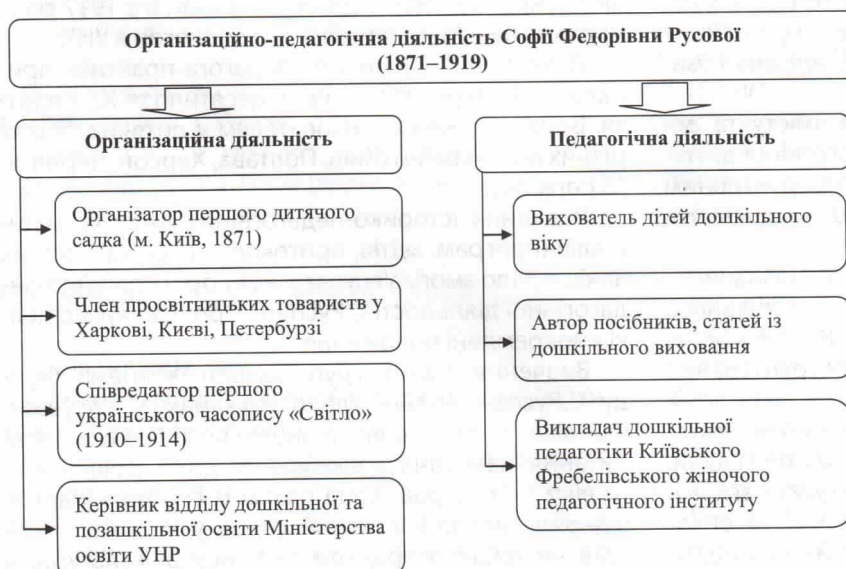

Рис. 1. Напрями діяльності С.Русової у галузі дошкільного виховання

ідейним натхненником, організатором дитячих садків; розробником змістово-методичного забезпечення. Вивчення матеріалів фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України дало змогу ознайомитися із справою «Листування з департаментом загальних справ, Київською міською управою і іншими установами та їх кошторисом про відпуск коштів для відкриття дитячих садків», у якій міститься «Запрошення С.Ф. Русової на відкриття українського дитячого садка». У документі зазначалося, що Голова Київського товариства народних дитячих садків Н.Лубенець запрошувала С.Русову 29 жовтня 1917 року на відкриття українського дитячого садку на Трухановому острові [19, арк. 5].

У матеріалах згаданого архіву розкриваються особливості функціонування українських дитячих садків. Аналіз документів (звіти, листування, протоколи) дає можливість констатувати, що у розглядуваний період у м. Києві функціонувало п'ять українських дитячих садків та два захистки [21]. Для організації роботи з дітьми в українських дитячих садках було розроблено програмово-методичне забезпечення, зокрема укладено збірку віршів «Дзелень-Бом» (1917), передмову до якої написала С.Русова [4]. У ній було зібрано вірші, потішки, загадки для дітей дошкільного віку, зроблено добір іграшок. Зазвичай іграшки виготовлялися із природного матеріалу: «м'ячі волосьні (із кінського волосу), м'ячі обшиті шкурою чи кромом, ляльки з ганчірок, ляльки з рогами, соломи, дзиги звичайні (з катушок чи дерева), возики селянські дерев'яні, дерев'яні вироби для піску: мисочки, чарочки, лопатки...), посуд для хатнього господарства: горщечки, мисочки, глечики, макітерки, полумиски..., меблі для ляльок тощо» [22, арк. 48, 48 (зв)].

Студіювання програмово-методичного забезпечення для українських дитячих садків дало змогу з'ясувати, що для їхнього функціонування у 1917 році було розроблено «План роботи українського дитячого садка». Зауважимо, що він був структурований за порами року та передбачав залучення дітей до різних форм організації життєдіяльності (ігри, бесіди, прогулянки, екскурсії, праця, свята, заняття тощо) [19, арк. 29], що урізноманітнювало роботу вихователя з дітьми.

Окрім того, питання дошкільного виховання С.Русова пропонувала для обговорення серед широкої педагогічної громадськості. Зокрема, 10–13 січня 1919 року в Києві відбувся З'їзд діячів Позашкільної освіти й дошкільного виховання, на якому С.Русова виступила з доповіддю на тему: «Форми об'єднання робітників по позашкільній освіті і дошкільному вихованню». У матеріалах з'їзду зафіксовано тези, ухвалені з'їздом після виступу педагога [16, с. 91–92]. Як засвідчує їхній зміст, основна увага в дошкільному вихованню приділялася організаційним аспектам, а саме: уведення до складу Всеукраїнської Учительської Спілки фахівців із дошкільного виховання; створення фахового журналу для

популяризації ідей суспільного дошкільного виховання; організація і проведення заходів для обміну досвідом із дошкільного виховання.

Отже, вивчення історико-педагогічних джерел, матеріалів із фондів архівів, праць С.Русової дало змогу з'ясувати, що організаційна діяльність педагога була пов'язана з розробленням нормативного забезпечення для розвитку дошкільного виховання та педагогічним просвітництвом. Здобутком С.Русової було привернення уваги громадськості та педагогічної спільноти до проблем освіти, зокрема й дошкільного виховання, реагування на виклики тогочасного суспільства щодо виховання дітей дошкільного віку.

Аналізуючи педагогічну діяльність С.Русової, варто звернути увагу на внесок у розроблення змістово-методичного забезпечення дошкільного виховання. Як практичний педагог – вихователь дитячих садків, провідник європейської педагогічної школи, С.Русова була свідомою того, що розвиток дошкільного виховання можливий лише за умови визначення стратегій; мети, завдань, змісту виховної роботи з дітьми дошкільного віку.

Погляди на зміст дошкільного виховання, адекватні соціально-економічним стратегіям тогочасного суспільства, які обґрунтувала С.Русова в працях «Дошкільне виховання», «У дитячому садку», «Теорія і практика дошкільного виховання», становлять практичний інтерес для сучасних науковців, розробників програм розвитку дітей дошкільного віку.

Зокрема, у праці «Дошкільне виховання» (1918) в розділі «Український дитячий садок» педагог обґрунтувала необхідність виховання дітей на національному ґрунті, починаючи із дошкільного віку [11, с. 34–184]. С.Русова виокремила засоби національного виховання: рідна мова, праця, народні традиції, народні пісні та ігри [там само, с. 176–184]. Ці педагогічні надбання не втратили актуальності у сучасних умовах модернізації дошкільної освіти в Україні.

У книжці «У дитячому садку» (1919) С.Русова висловлює думку про те, що виховання дітей у дитячому садку необхідно здійснювати із позиції гармонійного, індивідуального підходу до розвитку дитини [там само, с. 34–202]. Вона обґрунтовує необхідність використання в освітньому процесі рідної мови, української пісні, українських народних казок, іграшок, зроблених власними руками із природного матеріалу. Заслужують на увагу практичні поради щодо системи роботи з дітьми протягом року: рекомендації «садівницям» (вихователям) щодо особливостей проведення занять із «навчання ліку» [там само, с. 198], малювання й ліплення, вишивання й плетіння, проведення музичних занять [там само, с. 200]. Саме така система роботи з дітьми в українському дитячому садку сприятиме формуванню в них основ національної самосвідомості. Зауважимо, що положення, обґрунтовані у названих працях, стали основою концепції національного дошкільного виховання, яку розробила С.Русова.

Багатоаспектність педагогічної творчості С.Русової виявилася в діяльності у Київському Фребелівському жіночому педагогічному інституті, де педагог викладала авторський курс із дошкільного виховання. У матеріалах фонду №346 Державного архіву м. Києва зберігається авторська програма лекцій із дошкільного виховання. Аналіз цього документа дає підстави для обґрунтування думки про те, що автор, розробляючи зміст програми, орієнтувалася, передусім на те, що виховання дітей дошкільного віку потребує системного, інтегрованого, цілісного підходу. Програма містить теоретичну і практичну складову. Під час засвоєння теоретичного курсу слухачі вивчали особливості дошкільного дитинства, погляди прогресивних педагогів (Дж.Дьюї, Й.Песталоцці, М.Монтессорі, Ф.Фребель та ін.) на проблему дитинства, досвід західноєвропейських дитячих садків, особливості організації середовища дитячого садка, різних видів дитячої діяльності.

Заслугує на увагу практична складова програми. Під час практичних занять увага приділялася формуванню в майбутніх вихователів знань, умінь та навичок щодо планування занять та інших видів діяльності у дитячому садку, зокрема визначенню режиму його роботи, складанню конспектів розвивальної діяльності, розробленню анкет щодо вивчення особистості дитини тощо. Не втратили значущості рекомендації педагога з проведення практичних занять, їхня тематика, а саме: «1. Вироботка самими слухачками обсягу і плану занять в дитячому саду. 2. Порядка дня. 3. Составлені конспектовъ уроковъ и разборъ проведенныхъ уроковъ. 4. Составлені отчетовъ при посещенияхъ детского сада и очага. 5. Примерная программы разныхъ детскихъ празднествъ. 6. Подборъ детской литературы для чтения съ фонаремъ и безъ фонаря для детей 3–6 лет. 7. Подборъ научно-популярной литературы для беседъ съ детьми. 8. Рефераты фребеличекъ на темы: дисциплины, о свободныхъ занятіяхъ детей, объ экскурсіяхъ и т.п. 9. Самостоятельно продуманыя и проведенныя слухачками занятія. 10. Анкеты и ихъ разработка» [23]. Зміст програми спрямований на вироблення вміння у майбутніх вихователів здійснювати проектування освітнього розвивального середовища й визначення шляхів індивідуального, особистісного розвитку кожної дитини.

У змісті підготовки вихователів дітей дошкільного віку С.Русова реалізувала професійно-практичну спрямованість, інтегрувала теоретичну, практичну, дослідницьку складову. Під час проведення занять слухачі мали можливість реалізовувати елементи системи Ф.Фребеля та М.Монтессорі щодо реалізації умов для розвитку і саморозвитку дитини.

Вивчення теоретико-практичної спадщини С.Русової засвідчує різнобічну її діяльність як педагога, державотворця, громадського діяча, вагомий внесок у розбудову системи освіти України в цілому та дошкільного виховання зокрема. Зауважимо, що

програма з дошкільного виховання – перша комплексна програма з дошкільної педагогіки, що була побудована із урахуванням тогочасних прогресивних педагогічних ідей, особистісних сенсів кожної дитини, потреб вихователів у вибудовуванні власної педагогічної траєкторії.

Студіювання історико-педагогічних джерел дає змогу зробити узагальнення щодо організаційно-педагогічної діяльності С.Русової. Основними здобутками педагога, що становлять неабиякий інтерес для розвитку дошкільної освіти на сучасному етапі, вважаємо такі:

- розуміння необхідності варіативного характеру розвитку дошкільних навчальних закладів;
- розроблення нормативного та програмово-методичного забезпечення системи освіти в цілому і дошкільної зокрема;
- реалізація дитинознавчої складової у професійній діяльності;
- обґрунтування гуманізації освітнього середовища, інтеграції змісту дошкільної освіти;
- створення рідномовного середовища;
- впровадження прогресивних ідей вітчизняних та зарубіжних педагогів у практику дошкільних навчальних закладів.

Проведене дослідження не висчерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Предметом подальших пошуків можуть бути питання дитиноцентричної педагогіки С.Русової, особливості її реалізації у дошкільних навчальних закладах, формування готовності вихователів до втілення її положень у практику.

Література

1. Антипін Є. Погляди Софії Русової на проблему наступності в трудовому вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / Євген Антипін // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», присвяченої 160-річчю від дня народження С.Русової (25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ) / за заг. ред. Т.К. Завгородньої. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 186–191.
2. Березівська Л.Д. С.Ф. Русова про реформування шкільної освіти в Україні / Л.Д. Березівська // Вісн. Чернігів. держ. пед. ун-ту. Сер.: Пед. науки / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – Чернігів, 2006. – Вип. 39. – С. 32–35.
3. Венгловська О. Внесок С.Русової у розбудову українських дитячих садків / Олена Венгловська // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», присвяченої 160-річчю від дня народження С.Русової (25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ) / за заг. ред. Т.К. Завгородньої. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 195–199.
4. Дзелень-Бом: збірник віршів для діток дошкільного віку, складений Слухачками-Українками Київського Фребелівського Педагогічного Інституту [передмова С.Русової]. – Катеринослав. Друкарня І. Когана, 1917.
5. Зайченко І.В. Педагогічна концепція С.Ф. Русової: навч. посіб. для студ. пед. спец. вузів / І.В. Зайченко; передм.

- М.Д. Ярмаченка. – 2-ге вид. доповн. і переробл. – Чернівці: ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2000. – 234 с.
6. **Іванюк Г.** Життєствердність ідей С. Русової про розбудову нової школи в Україні / Ганна Іванюк // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», присвяченої 160-річчю від дня народження С.Русової (25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ) / за заг. ред. Т.К. Завгородньої. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 213–217.
  7. **Коваленко О.В.** Проблема дитячих іграшок у психолого-педагогічній спадщині С.Ф. Русової / О.В. Коваленко // Іграшка, гра, дитина: від обрядової субстанції до сучасних моделей виховання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Марка Грушевського читання»: зб. пр. / Київ. міський пед. ун-т ім. Б.Д. Грінченка; за ред. О.С. Найдена. – К., 2007. – С. 222–228.
  8. **Коваленко Є.І.** Софія Русова – фундатор вітчизняної дошкільної освіти / Є.І. Коваленко // Наук. зап. Психолого-педагогічні науки / Ніжин. держ. ун-т ім. М.Гоголя; заг. ред. проф. Є.І. Коваленко. – Ніжин, 2006. – №4. – С. 91–94.
  9. **Передерій Н.Г.** Розбудова національної системи освіти в Україні за доби Центральної Ради: історичний аспект: монографія / Н.Г. Передерій. – Полтава: Видавництво ПолтНТУ, 2009. – 160 с.
  10. **Попиченко С.С.** С.Ф. Русова про завдання, зміст і методи національного виховання дошкільників / С.С. Попиченко // Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кін. XIX – поч. XX ст.) / С.С. Попиченко. – Умань, 2009. – С. 73–101.
  11. **Русова С.** Вибрані педагогічні твори / С.Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
  12. **Русова С.** Дитячий сад на національній ґрунті / С.Русова // Світло. – 1910. – Листопад. – Книжка третя. – С. 44–54.
  13. **Русова С.** Націоналізація дошкільного виховання / С.Русова // Світло. – 1912. – Грудень. – №4. – С. 15–26.
  14. **Русова С.** Націоналізація дошкільного виховання / С.Русова // Світло. – 1912. – Січень. – №5. – С. 15–22.
  15. **Січкач А.Д.** С.Русова, К.Маєвська про формування моральних цінностей у дітей дошкільного віку: ідеї діяльнісного підходу / А.Д. Січкач // Дошкільне виховання. – 2012. – №12. – С. 11–12.
  16. **Труди** З'їзда діячів Позашкільної освіти й дошкільного виховання: Видання Подільського Видавничого Відділу Губерніяльної Народної Управи [Редакція М. Ільїнського]. – Кам'янець на Поділлі: Друкарня Подільської Губерніяльної Народної Управи (Ар. У Свято-Троїцького Братства), 1919. – С. 91–92.
  17. **Українська** педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 2: Навч. посібник / За ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005 – 552 с.
  18. **Улюкаєва І.Г.** Софія Федорівна Русова – фундатор української національної системи дошкільного виховання / І.Г. Улюкаєва // Історія суспільного дошкільного виховання в Україні (кін. XIX – 1941 р.): навч. посіб. / І.Г. Улюкаєва. – Бердянськ, 2004. – С. 28–42.
  19. **Центральний** державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 2581, оп. 2, спр. 17, арк. 5, 29.
  20. **ЦДАВО** України, ф. 3889, оп. 1, спр. 1, арк. 50.
  21. **ЦДАВО** України, ф. 166, оп. 1, спр. 179, 157 арк. + 20 об.

22. **ЦДАВО** України, ф. 166, оп. 1, спр. 198, арк. 48, 48 (зв).

23. **Державний** архів м. Києва (Держархів м. Києва), ф. 346, оп.1, спр 7, С.Ф. Русова.

Анонції

Олена ВЕНГЛОВСЬКА

Організаційно-педагогічна діяльність Софії Русової – громадського діяча, просвітителя, педагога

У статті за результатами аналізу матеріалів із фондів архівів, праць С.Русової висвітлено організаційно-педагогічну діяльність педагога у кінці XIX – на початку XX століття. З'ясовано, що в розглядуваний період С.Русова активно популяризувала ідеї дошкільного виховання, розробляла зміст, форми, методи виховання дітей дошкільного віку, програмово-методичне забезпечення роботи дитячих садків. За сприяння педагога відкривалися дитячі садки, проводилися заходи щодо педагогічного просвітництва.

Ключові слова: С.Русова, організаційно-педагогічна діяльність, дошкільне виховання, педагогічне просвітництво.

Елена ВЕНГЛОВСКАЯ

Организационно-педагогическая деятельность Софии Русовой – общественного деятеля, просветителя, педагога

В статье по результатам изучения материалов из фондов архивов освещена организационно-педагогическая деятельность С.Русовой в конце XIX – в начале XX века. Установлено, что в рассматриваемый период педагог осуществляла активную деятельность по популяризации идей дошкольного воспитания, разрабатывала содержание, формы, методы воспитания детей дошкольного возраста, программно-методическое обеспечение детских садов. При содействии педагога открывались детские сады, проводились мероприятия по педагогическому просвещению.

Ключевые слова: С.Русова, организационно-педагогическая деятельность, дошкольное воспитание, педагогическое просвещение.

Olena VENHLOVSKA

Organizational-pedagogical activity of Sofiya Rusova – public figure, educator, teacher

In an article on the results of the study materials from the archives of the funds covered the organizational and pedagogical activity of S.Rusova in the end of XIX-the beginning of the XX century. It was found that in the period under review, the teacher has been active to promote the ideas of pre-school education. With the active participation of S.Rusova it have been developed content, forms and methods of education of preschool children, program-methodical provision of kindergartens. With the assistance of the teacher opened kindergartens, activities were carried out in teacher education.

Keywords: S.Rusova, organizational and educational activities, preschool education, education.